

ביאורים

רבי יוסף אלבו ממשיך בביאור דברי הנביאים שהעמידו את התורה על מספר מצוות מועט יותר, על ידי כללים למצוות. ישעיהו בא ומעמיד על שש ראשית, השלוש המוכרות לנו מדוד: מחשבה, דיבור ומעשה. 'הולך צדקות' - מעשה, 'דבר מישרים' - דיבור, ו'מואס בבצע מעשקות' - מחשבה. מוסיף ישעיהו ואומר, שמירת הדיבור, המחשבה והמעשה, אינה מספיקה. אם אנו באים לתת כללים, שבהם ידבק העם ועל ידם ילך בדרך טובה, העם נזקק לסייגים לחיזוק ההליכה בדרך זו. הוא בוחר למקד בסייגים הבאים: שלא להחזיק (לתמוך) ידי עוברי עבירה, להתרחק ממראות רעים ולהתרחק מהאזנה לביצוע מעשים רעים. השמירה על טוהר המעשים, הדיבורים והמחשבות עם הסייגים הבסיסיים שמזכיר כאן ישעיהו, יובילו את העם בדורו לכלל המצוות, לעבודת ה' שלמה ומלאה ולחיי העולם הבא.

מיכה הנביא ממקד את העם מכיוון אחר: "עשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהִצַּנֵּעַ לֶכֶת עִם אֱלֹהֶיךָ". על האדם להשתלם בשלושה מישורים: ענייני הדינים והחובות שבין האדם לחברו, ענייני החסד הנצרכים בחברה (כלומר, לא רק שלא לפגוע אחד בשני, אלא לחפש גם כיצד לעזור אחד לשני). והיחס הנכון לקב"ה. מיכה מדגיש שעל היחס לבורא להגיע בצורה של 'צנעה', דהיינו שימוש בתארים שוללים (לדוגמא: התואר 'ראשון'. על אף שהקב"ה אינו נברא, וממילא אינו ה'נברא הראשון' הרי שאנו מכנים אותו 'ראשון', להדגיש שלא קדם לו דבר) ולא תארים חיוביים. תארים חיוביים מנסים כביכול ליחס תכונה או מידה לקב"ה, וכביכול לתת לנו אחיזה מסוימת בו, עד שכביכול אנו 'רואים' אותו. כאשר האדם ידאג לתקן את עצמו בשלושה מישורים אלו, יגיע הוא לכלל המצוות.

לדעת חבקוק יש נקודה מרכזית אחת. "וְצַדִּיק בְּאַמוֹנָתוֹ יִחְיֶה". חבקוק ראה את המתרחש בדורו, והתרעם על 'הצלחת הרשעים וייסורי הצדיקים'. הצלחה שכנראה גם דורו התפתה אחריה והתקשה בינה להתמיד בתורה ומצוותיה ובשמיעה אל דברי ה'. לכן בא ואמר, שאם יחזיק הצדיק באמונתו בהבטחות ה' בידי עבדיו הנביאים לשכר הנצחי לעושי דברו, הרי בזה יוכל להחזיק בשמירת התורה כולה, וכך יעלה במדרגות הרוחניות ויזכה לעולם הבא.

הרחבות

חשיבות האמונה

בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר: "וְצַדִּיק בְּאַמוֹנָתוֹ יִחְיֶה". המהר"ל חושף רובד עמוק בדברי חבקוק: "ביאור זה כי על ידי אמונה יש לאדם דביקות בו יתברך, כי אין עצם האמונה רק הדביקות בו יתברך" (חידושי אגדות, מכות כד). כלומר, עצם האמונה הוא הדביקות בה' שכן האמונה הינה תודעה שממלאה את האדם בקשר ישיר לבוראו. המהר"ל בהמשך דבריו מסביר, שהיסודות לחיים שהניחו קודמיו של חבקוק (בא דוד והעמידן על אחת עשרה וכו'), כל אחד מהיסודות הינו דבקות מסוימת בה', בתחום מסוים או במעשה מסוים. לעומת זאת האמונה הינה דבקות כללית בה', במלוא האישיות של האדם המאמין. בפירושו של רבי יוסף אלבו לדבריו של חבקוק, יש ביטוי לדבקות זו: האדם המאמין יסבול בסבר פנים יפות את צרותיו בחיים. המהרש"א מוסיף נדבך משלו בעניין מרכזיותה של האמונה: "שהוא האחד היותר כולל לכל בר ישראל בכל עת והיא האמונה" (חידושי אגדות, מכות כד). האמונה שייכת כל הזמן לכל יהודי. ועוד מוסיף המהרש"א שכבר דוד המלך רמז שהאמונה כוללת את כל המצוות, בפסוק: "כל מצותיך אמונה" (תהילים קיט, פו) והכוונה "שכל המצוות נכללים במצוה הראשונה שהיא אמונה ששמענו מפי הגבורה, וכמו שהעמידה חבקוק שנאמר "וְצַדִּיק בְּאַמוֹנָתוֹ יִחְיֶה" (חידושי אגדות שם).

ועל זה-הדרך בעצמו הוא מה שאמרו: בא ישעיהו והעמידן על שש; כי ישעיהו עשה ששה כללים למצוות, והם: שלא יחטא האדם בפעל, אבל יפעל הפעלות הטובות - וזהו "הלך צדקות"; ושלא יחטא בדבור - וזהו "דבר מישרים"; ושלא יחטא במחשבה - וזהו "מואס בבצע מעשקות", שהמואס הוא הפך-החמדה שהיא בלב. ואחר-כך אמר שלא יספיק שלא יחטא באחת מכל אלו, אלא שאף הוא נזהר שלא להחזיק יד עוברי עברה - וזהו "נער כפיו מתמך בשחד", כי לא די שלא יקח שחד אלא שנוער כפיו מלתמך ידי הלוקח שחד. ולא די שלא יחזיק יד עוברי עברה, אלא שאף הוא מתרחק מראות ברע או מלשמע המעשה הרע - וזהו "אטם אָזְנוֹ מִשְׁמַע דְּמַיִם וְעַצֵּם עֵינָיו מִרְאוֹת בְּרַע". ואמר אחר-כך: "הוא מרומים ישכן, מצדות סלעים משגבו", כלומר: כי לאיש כזה ראוי להאמין שישמר מבצר האמונה, כי "לחמו נתן מימיו נאמנים" - כי לא יירא מדבר רע, כי ברעב יפדנו ה' מנות ובמלחמה מיד חרב. או אפשר כי "הוא מרומים ישכן" וגו' ירמז אל השכר הנפשי שבעולם העליון.

וכן על זה-הדרך הוא מה שאמרו: בא מיכה והעמידן על שלש: "ומה-י דורש מןך כי אם-עשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהִצַּנֵּעַ לֶכֶת עִם-אֱלֹהֶיךָ". כי אלו הם שלשה כללים כוללים כל מצוות שבתורה או רבן - "כי אם-עשׂוֹת מִשְׁפָּט" יכלול כל הדינים שבין אדם לחברו; "וְאַהֲבַת חֶסֶד" יכלול כל מיני גמילות חסדים; "וְהִצַּנֵּעַ לֶכֶת עִם-אֱלֹהֶיךָ" יכלול כל הדברים שבין אדם למקום, והם הדעות האמתיות. ואמר בהם לשון "וְהִצַּנֵּעַ" - לרמז למה שכתבנו במאמר השני [פכ"ג] כי התארים האלהיים הם השוללים, שהם תארים בהצנע; כי אין אדם רשאי לשלח לשונו ולחייב אליו, יתברך, העולה על רוחו, כמו שאמרו רז"ל [מגילה יח.]: סמא דכלא - משתוקא, שנאמר (תהלים סה, ב): "לך דמיה תהלה". וזהו לשון "וְהִצַּנֵּעַ לֶכֶת עִם-אֱלֹהֶיךָ".

וכן מה שאמרו: בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר: "וְצַדִּיק בְּאַמוֹנָתוֹ יִחְיֶה" - הפונה בו: כי בעבור שחבקוק היה מתרעם על הצלחת הרשעים וייסורי הצדיקים, אמר בסוף דבריו הפלל הזה - כי הצדיק כשיחזיק באמונתו להאמין בדברי הנביאים ולהבטחות הש"י שהבטיח לעשות דין ברשעים ולשלם שכר טוב לצדיקים, בשמירת הכלל הזה יחיה ולא יחש לכל המקרים המתחדשים עליו ויסבל הכל בסבר פנים יפות, ובה זכה לחיי העולם-הבא.

שישה דברים שמנה ישעיהו

שלושה דברים שמנה מיכה

דבר אחד שמנה חבקוק